
Ekonomické problémy konverze zbrojní výroby

Ladislav Ivánek

Koncem 80. a počátkem 90. let dochází k zásadním změnám v mezinárodních vojensko-politických vztazích. Vytvářejí se podmínky k omezování vojenských potenciálů, což je spjato s konverzí vojenské výroby na mírové programy. V České a Slovenské republice probíhá konverze souběžně s transformací ekonomiky. Je spojena s řadou technických, ekonomických i sociálních problémů a vyžaduje koordinované úsilí podniků, státu i regionů.

Československá zbrojní výroba a charakteristické rysy její konverze

Česká a Slovenská republika patří mezi země s dlouholetou tradicí zbrojní výroby. Již v období mezi první a druhou světovou válkou vyrábělo tehdejší Československo téměř všechny základní druhy výzbroje a vojenské techniky a ve světovém vojenském exportu zaujímal jedno z předních míst.

V poválečném období dosáhla čs. vojenská produkce největšího rozmachu v roce 1987, kdy představovala asi 29 mld. Kčs. Její podíl na celkové průmyslové výrobě činil téměř 3 % a na produkci strojírenství 10–11 %. Na výrobě zbraní se podílelo více než 100 podniků, z toho téměř čtyřicet na Slovensku.

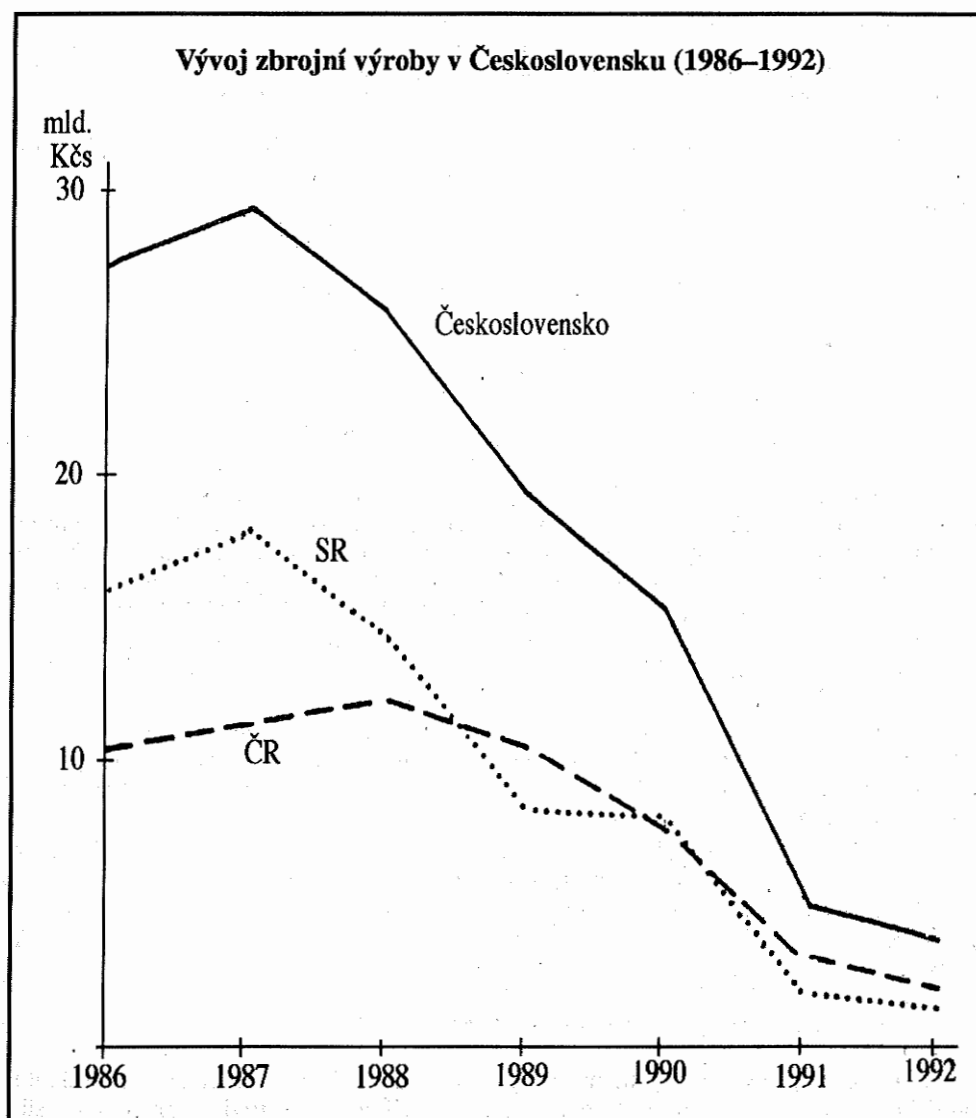
Bezprostředně v oblasti vojenské produkce pracovalo asi 73 tisíc osob a nepřímo se na ní podle různých odhadů podílelo dalších 50–70 tisíc pracovníků. Čs. vojenská produkce byla z 30 % určena k zabezpečení vlastních ozbrojených sil a ze 70 % na vývoz.¹ Asi 50–60 % naší zbrojní produkce směřovalo do tehdejšího SSSR a do dalších zemí bývalé Varšavské smlouvy, čímž byly pokrývány i dovozy zbraní z těchto zemí. Přibližně 10–20 % bylo exportováno do třetích (zejména rozvojových) zemí. V období 1984–1988 vyvezlo tehdejší Československo vojenskou produkci za 2,7 mld. \$ (v cenách roku 1985), a tak zaujímal 7. místo mezi světovými exportéry zbraní.²

Z územního hlediska připadalo více než 60 % zbrojní výroby na Slovenskou a necelých 40 % na Českou republiku. Největší koncentrací této produkce se v ČR vyznačoval jiho-moravský (23 % dřívější čs. zbrojní výroby) a pražský region (17 %), v SR středoslovenský region (33 %). Současně existuje i významná lokální koncentrace čs. zbrojní výroby v oblasti Martina, Dubnice, Považské Bystrice, ale i Bojkovic, Slavičína, Uherského Brodu, Kroměříže, Přerova, Adamova, Poličky, Pardubic a dalších míst. V České republice je rozvinuta zejména výroba ručních zbraní, munice, automobilové a letecké techniky, vojenské elektrotechniky a elektroniky. Na Slovensku byla soustředěna hlavně výroba těžké vojenské techniky – tanků, bojových vozidel pěchoty a dělostřeleckých systémů.

Pro podniky čs. zbrojního průmyslu je charakteristická dobrá technická úroveň a poměrně velká diverzifikace na vojenskou i civilní produkci. Pouze v 1/3 těchto podniků byl podíl vojenské produkce na celkové výrobě vyšší než 20 %. Mezi vojensky nejangažovanější podniky v ČR patřily např. Letov Praha, Tesla Pardubice, Zeveta Bojkovice a Poličské strojírný Polička s podílem vojenské produkce 80 % a vyšším, Vlárské strojírný Slavičín (60 %), Meopta Přerov (70 %), ADAST Adamov (36 %), Pal Magneton Kroměříž (34 %), Blanické strojírný Vlašim (24 %) a Gumárny Zubří (31 %). Na

Slovensku pak vyšší podíl zbrojní výroby než 70 % dosahovaly zejména ZTS a ZVS Dubnica, Konštrukta Trenčín a ZTS Hriňová. V ZTS Martin činila vojenská produkce 64 %, v Podpolianských strojárnach Detva 60 %, v Meoptě Bratislava 58 %, v Tesle Liptovský Hrádok 57 %, ve VSS Košice 39 % apod.³ Ve většině podniků však tento podíl zpravidla nepřesahoval 10 %.

Od roku 1988 (v ČR od roku 1989) nastává pokles čs. zbrojní výroby, který byl podmíněn řadou vnějších i vnitřních politických, vojenských a ekonomických faktorů. Šlo zejména o zastavení výroby tanků a bojových vozidel pěchoty i o útlum další vojenské produkce. Přitom se prosadila orientace na výrazné omezení zbrojní výroby v poměrně krátkém časovém období. Bylo stanoveno, že v roce 1992 by se proti roku 1987 měla čs. vojenská produkce snížit o 85–89 %. V České republice měl tento pokles činit asi 80 % a ve Slovenské republice více než 90 %. Na Slovensku pak koncem roku 1990 došlo z ekonomických a sociálních důvodů i vzhledem k exportním možnostem k určitému zmírnění příliš vysokého tempa poklesu zbrojní výroby.

Zbrojní výroba v Československu v letech 1987–1992 (v cenách roku 1988)

		1987	1988	1989	1990	1991	1992 ¹
Československo	mld. Kčs index	29,3 100	26,7 91,1	19,0 64,8	15,1 51,5	5,0 17,1	3,7 12,6
ČR	mld. Kčs index	11,6 100	12,3 106,0	10,6 91,4	7,5 64,6	2,9 25,0	2,3 19,8
SR	mld. Kčs index	17,7 100	14,4 81,4	8,4 47,5	7,6 42,9	2,1 (3,5) ² 11,9 (19,8)	1,4 (2,3) ² 7,9(13,0)

¹ předpoklad

² korekce provedená v roce 1990

Prameny: Materiály FMH: Fučík, J.: Konverze: Obrisy „ekonomického odzbrojení“. Hospodářské noviny, 20/1991, s. 4; Ježek, M.: Konverze zbrojní výroby. Národní hospodářství, 8/1991, s. 7–9; Schmögnerová, B.: Zvláštnosti adaptácie podnikov SR v konverzii. Ústav ekonomickej teórie SAV, Bratislava 1992, s. 9.

Pouhý útlum zbrojní výroby by však mohl vést ke komplikacím hospodářského a sociálního vývoje. Musí proto docházet k *převádění vojenských výrobních programů na produkci mírového určení*. Mezi obecné předpoklady úspěšné konverze patří zejména její důkladná příprava, koncepčnost, plynulost a postupné uskutečňování v delším časovém období. Problémy konverze lze úspěšněji řešit v období vzestupu ekonomiky a jejího rychlejšího růstu než v době hospodářské stagnace. Tyto předpoklady jsou modifikovány konkrétními podmínkami jednotlivých zemí.

V našich podmínkách představuje konverze významnou a *specifickou součástí strukturálních změn* české a slovenské ekonomiky v podmínkách jejich transformace. Mezi podstatné rysy této konverze dále patří:

– *Značný rozsah*, který se ve světě zpravidla ani nepředpokládá. Jak již bylo uvedeno, jde o snížení na úroveň 10–15 % předkonverzní kapacity čs. zbrojního průmyslu.

– *Vysoké tempo konverze* – rozsáhlé snížení zbrojní výroby se uskutečňuje ve velmi krátkém časovém období (3–4 roky). Jestliže se v západních zemích uvažuje o ročním snižování objemu vojenské produkce asi o 5 %, pak se v Československu snížilo ročně v průměru o 25–30 %, což je tempo několikanásobně vyšší. Útlum čs. zbrojní výroby se také vyznačoval značnou nerovnoměrností a nejvýraznější byl v roce 1989 a 1991 (29 % a 67 %).

– *Výrazné zaostávání náhradních programů* všeobecné výroby zboží za útlumovými programy vojenské produkce. Vzhledem k mimořádné rychlosti omezování vojenské produkce nejsou zatím náhradní programy schopny kompenzovat náhlý pokles zbrojní výroby.

– *Nedostatečná koncepčnost* a ujasněnost jak útlumových programů vojenské výroby, tak i rozvojových programů náhradní produkce mírového určení. Náhlý útlum vojenské výroby neumožňoval přistoupit k systematické přípravě konverze a vynucoval si rychlý přechod do její realizační fáze.

– Problémy existují také při *ujasnění rozvojových programů samotné vojenské výroby* vzhledem k perspektivním potřebám armády i vývozu vojenské techniky.

– Konverze čs. zbrojního průmyslu probíhá v podmínkách *hospodářské recese*, zejména poklesu výroby, zvyšování životních nákladů, značné platební neschopnosti podniků i některých dalších hospodářských problémů.

Problém hrazení ztrát a financování konverze

Konverze vojenské výroby na mírové programy je spojena se změnami ve struktuře produkce, a tedy i výrobního zařízení, technologie, investic, surovin i pracovních sil.

Zabezpečení jejího průběhu se v našich podmínkách soustřeďuje zejména na dva okruhy problémů: *předně na překonávání důsledků náhlého útlumu zbrojní výroby, za druhé na přípravu a zavádění nových výrobních programů i jejich odbytové zajištění.* Při jejich řešení vzniká řada technických, ekonomických a sociálních problémů.

Vzhledem k rychlému omezení vojenské výroby ztrácí řada podniků zcela nebo zčásti své dosavadní výrobní programy a zpravidla se dostává do obtížné hospodářské situace.

V důsledku náhlého útlumu vojenské produkce vznikly čs. zbrojním podnikům *ztráty*, které se původně odhadovaly na 10–15 mld. Kčs. Jejich podstatnou část – asi 70 % – představovaly nepoužitelné zásoby (hlavně strategických surovin) a pro náhradní produkci nevyužitelné základní prostředky, zejména jednoúčelová výrobní zařízení. Později byly částky na tyto zásoby a základní prostředky redukovány na 4,3 mld. Kčs (z toho v ČR na 1 mld. Kčs a v SR na 3,3 mld. Kčs). Federální vláda uvolnila na jejich částečné odkoupení 2,6 mld. Kčs, což přispělo k určitému, byť jen dílčímu, zmírnění nepříznivé situace zbrojních podniků.⁴

Příprava náhradních výrobních programů zpravidla vyžaduje nutnost řešit vytváření nové surovinové základny, věnovat pozornost záměně a modernizaci výrobního zařízení, zabezpečit rekvalifikaci pracovníků sil a nové kooperační vztahy s domácími i zahraničními výrobci. Velmi často se ukazuje, že i rozšiřování dosavadní civilní produkce vyžaduje její inovaci i modernizaci výrobní techniky a technologie, kterým v podmínkách preferování vojenské výroby nebyla věnována dostatečná pozornost.

Dnes již většina zbrojních podniků má různé náhradní programy, a to zpravidla v rámci svého výrobního profilu. Jen v roce 1991 v souvislosti s požadavky na finanční pomoc státu předložilo 98 podniků více než 300 projektů alternativní produkce.

Mezi nejvýznamnější z nich patřily na Slovensku jako náhrada za produkci tanků v ZTS Turčianske strojárne Martin výrobní programy malých naftových motorů a stavebních silničních strojů. Zastavení produkce bojových vozidel pěchoty je v ZTS Dubnica zčásti kompenzováno projektem výroby mobilních strojů a v podniku Podpolianske strojárne Detva projektem zaměřeným na výrobu náprav pro autobusy, nákladní automobily a stavební stroje. Z dalších náhradních programů slovenských podniků je možné uvést projekty malé zemědělské mechanizace a malých jednostopých motorových vozidel (Považské strojárne Považská Bystrica), výrobu digitálních pobočných ústředí (Tesla Liptovský Hrádok) a další.

Pokud jde o alternativní výrobní programy některých známějších zbrojních podniků v Čechách a na Moravě, pak Adamovské strojírny Adamov rozšiřují výrobu své civilní produkce, zejména čerpadel a tiskařských strojů, Pal Magneton Kroměříž se soustřeďuje na vývoj a výrobu nové generace spouštěčů, a tak inovuje svou dosavadní produkci. Bývalá muniční továrna Vlárské strojírny Slavičín přechází na výrobu textilních strojů a malého kolového traktoru. Poličské strojírny Polička rozšiřují svou strojírenskou část, zaměřují se na produkci pneumatických prvků elektrických kladkostrojů a elektromagnetických houkaček. Zeveta Bojkovice bude kromě různých typů ohňostrojů vyrábět posuvná měřidla, brusky a kotoučové brzdy Jawa. Tesla Pardubice má vyrábět zejména říční radiolokátor, traťový radiový systém, přehledový radiolokátor a systém radiolokačního zobrazení. Tesla Blatná se zaměří na díly pro automobilový průmysl a zdravotní techniku. Blanické strojírny Vlašim věnují pozornost výrobě balících strojů, valivých ložisek, brokových a kulových nábojů. Česká zbrojovka Uherský Brod přijala atraktivní program dlouhých loveckých a sportovních zbraní a Meopta Přerov projekt antiblokovacích systémů pro nákladní a jiné automobily. Slovácké strojírny Uherský Brod vyrábějí ekologickou a manipulační techniku. Na alternativní produkci se zaměřují i další podniky.⁵ V roce 1992 pak zbrojní podniky podaly téměř 100 dalších konverzních projektů.

Uvedené skutečnosti ukazují, že naše zbrojní podniky věnují pozornost přípravě i realizaci celé řady alternativních výrobních programů. Při jejich zabezpečování však narážejí na závažné *ekonomické bariéry a problémy*, které jsou v současné době pro další průběh konverze rozhodující.

V minulosti zbrojní podniky odváděly státu okolo 90 % svých zisků a odhaduje se, že v 80. letech dosáhly tyto odvody asi 70 mld. Kčs. Nemohly si proto vytvářet potřebné fondy pro případ konverze. Po ztrátě výhodných výrobních programů musely splácet úvěry z minulých období, jsou zadluženy a zápasí o udržení minimální rentability. Většina z nich proto nemá na zabezpečení náhradních výrobních programů dostatek prostředků. *Náklady na konverzi* jsou však zejména v její počáteční fázi vysoké a řada podniků je není schopna krýt z vlastních zdrojů. Vzniká tedy potřeba dodatečných prostředků, které tyto podniky zčásti žádají také od státu.

V roce 1990 požadoval zbrojní průmysl na konverzi dotaci ve výši 2 mld. Kčs a na období 1991–1992, kdy se předpokládalo, že bude konverze kulminovat, další necelé 4 mld. Kčs. Ze státního rozpočtu byla však v roce 1990 deseti zbrojním podnikům vyčleněna pouze celková částka 1,2 mld. Kčs.

Jak již bylo uvedeno, v roce 1991 zpracovaly čs. zbrojní podniky více než 300 projektů alternativní produkce s celkovými náklady na jejich realizaci ve výši 26,3 mld. Kčs. Z toho na rok 1991 připadalo 7,1 mld. Kčs, z nichž byly podniky schopny pokrýt vlastními zdroji v průměru pouze 17 %, požadovanými úvěry dalších asi 30 % a na Slovensku 4 % zahraniční kapitálovou účastí. Současně žádaly o finanční pomoc státu ve výši 3,6 mld. Kčs, což je 51% realizačních nákladů, předložených projektů. Stát však na rok 1991 uvolnil na tyto účely z fondu strukturálních změn pouze 1,5 mld. Kčs, tzn. 21 % z celkových a 42 % od státu požadovaných prostředků, a to hlavně na investice do výše 30 % celkových investičních nákladů. Tato podpora byla přidělena na zabezpečení 125 projektů v 66 podnicích. Z celkové částky 1,5 mld. Kčs připadlo na ČR 0,3 mld. Kčs (62 projektů) a na SR 1,2 mld. Kčs (63 projektů).⁶

V roce 1992 pak federální vláda uvolnila na konverzi další 1 mld. Kčs za stejných podmínek jako v předchozím roce. Tyto prostředky připadly na podporu 90 projektů, z toho v ČR na 43 projektů 202,4 mil. Kčs a v SR na 47 projektů 792,6 mil. Kčs.⁷

Po zániku federace se další podpora konverze stává záležitostí vlád České a Slovenské republiky. Podle předběžných údajů měla tato podpora v roce 1993 činit v SR 500 mil. Kčs a v ČR asi 120 mil. Kč, které mohou jen v malé míře přispět k překlenutí omezených vlastních zdrojů zbrojních podniků a jejich nepříznivé hospodářské situace.

Projekty konverze s podporou federálního rozpočtu

	1991			1992		
	Podniky	Projekty	Mld. Kčs	Podniky	Projekty	Mld. Kčs
ČR	36	62	0,3	21	43	0,21
SR	30	63	1,2	25	47	0,79
Celkem	66	125	1,5	46	90	1,00

Pramen: Materiály FMH.

Konverze zbrojní výroby a transformace ekonomiky

Pro průběh konverze zbrojní výroby v ČR a SR má zásadní význam okolnost, že probíhá v podmínkách přechodu k tržní ekonomice. V této souvislosti má závažnou úlohu zejména stabilizační měnová i finanční respektivní politika, liberalizace cen a změna vlastnických vztahů – hlavně velká privatizace. Souběh úkolů transformace a konverze klade značné požadavky na finanční, materiálové i lidské zdroje, je velmi obtížný a časově náročný.

Mezi nejpálčivější problémy podnikové sféry v procesu konverze patří příprava nových výrobních programů a jejich odbytové zajištění. V této souvislosti vystupují do

popředí otázky *kompenzace vojenské poptávky*, tzn. nutnost její náhrady koupěschopnou poptávkou po civilní produkci zbrojních podniků na různých úrovních.

Mezi způsoby kompenzace vojenské poptávky je v zemích s tržní ekonomikou připisována významná úloha změnám ve struktuře státní poptávky, tj. přesunu této poptávky do jiných oblastí, zejména do oblasti rozvoje ekonomické a sociální infrastruktury (dopravy, energetiky, ochrany životního prostředí apod.), a to prostřednictvím státního rozpočtu. V našich současných podmínkách však restriktivní finanční rozpočtová a měnová politika směřuje k omezování státní poptávky. Proto se dosti výrazně snižování vojenských výdajů nepromítá přiměřeným způsobem do jiných oblastí, kde by mohlo docházet k růstu poptávky po alternativní produkci zbrojních podniků.

Vzhledem k růstu životních nákladů se v současném období nezvyšuje soukromá poptávka po průmyslových výrobcích dlouhodobé osobní spotřeby. V důsledku hospodářských obtíží výrobní sféry se zmenšuje i investiční poptávka podniků po výrobních prostředcích, což dále oslabuje odbytnou náhradní civilní produkce zbrojních podniků. Ve směru omezování možností kompenzace vojenské poptávky působí i problémy s odbytem našich výrobků na světových trzích.

Na obdobné problémy dnes narážejí i podniky ve sféře civilní produkce. Ve zbrojních podnicích, které ztratily podstatnou část svého výrobního programu, však vystupují tyto problémy s ještě větší ostrožití, což ztěžuje jejich adaptaci na tržní podmínky.

Mezi nejvýznamnější kroky přechodu k tržní ekonomice patří *transformace vlastnických vztahů*, která se v oblasti průmyslové výroby uskutečňuje cestou tzv. *velké privatizace*, a to v různých formách.

I přes některé úvahy o specifice zbrojních podniků, zejména pokud jde o ponechání určité státní majetkové účasti, zůstává skutečností, že pro ně neexistují žádná zvláštní legislativní ustanovení. Vztahují se na ně tedy všechny privatizační právní normy s tím, že případný rozsah státní majetkové účasti může doporučit zakladatel (příslušné republikové ministerstvo), ministerstvo pro privatizaci nebo vláda.

Zbrojní podniky byly jak v ČR, tak i v SR zařazeny do obou privatizačních vln. Podniků s významnějším podílem vojenské produkce bylo do první vlny kuponové privatizace zařazeno necelých 40 % (v ČR více než 40 % a v SR asi 1/3). Přestože zájem o nákup akcií zbrojních podniků byl zpočátku dosti rozdílný, došlo v závěrečných kolech první vlny kuponové privatizace k jeho vyrovnání, a to jak v ČR, tak i v SR. Plně byly prodány akcie dvou podniků – Meopty Přerov a Blanických strojren Vlašim. Avšak i další české podniky dosáhly velmi dobrých a vcelku vyrovnaných výsledků při prodeji akcií – 88–99 % (ADAST Adamov 88 %, Zeveta Bojkovice a Slovákcké strojirny Uherský Brod 93 %, Poliěské strojirny Poliěka 98 %, Česká zbrojovka Uherský Brod 99 %). Obdobných výsledkù dosáhly i slovenské podniky – Považské strojárne Považská Bystrica 98 %, Mostáreň Brezno 88 %, Slovenské lodenice Komárno 97 % apod.⁹ V České republice měly v privatizaci zbrojních podnikù významnějši úlohu investiční fondy (s výjimkou Meopty Přerov), na Slovensku převažoval zájem držitelù investičních kuponù.

Do druhé vlny kuponové privatizace byla původně navržena většina, tzn. asi 60 % zbrojních podnikù, mezi něž patřily největši slovenské podniky (např. Turčianske strojárne Martin, ZTS a ZVS Dubnica, ZTS Prakovce). Z českých podnikù pak šlo např. o Teslu Pardubice, Explozii Semtín a Pal Magneton Kroměříž. Mezitím byly privatizovány cestou přímého prodeje podniky Tesla Pardubice a Vlárské strojirny Slavičín. V seznamu podnikù určených pro druhou vlnu kuponové privatizace jsou kromě Pal Magnetonu Kroměříž a Východočeských chemických závodù Semtín uvedeny i podniky, jejichž akcie nebyly v prvním kole zcela prodány – ADAST Adamov, Poliěské strojirny Poliěka, Slovákcké strojirny Uherský Brod apod.⁹ Další průběh privatizace zbrojních podnikù již nebude jednotně usměrňován. V České republice má i v současné době své místo kuponová privatizace, zatímco na Slovensku bude pravděpodobně kladen

důraz na další formy privatizace, které by podnikům přinesly prostředky pro jejich konverzi a restrukturalizaci.

Privatizace přispěje k růstu podnikatelské aktivity zbrojních podniků a k omezení možnosti jejich ovlivňování ze strany státu. Snaha o zvyšování jejich efektivnosti však může vést i ke vzniku různých sociálních problémů v některých regionech a lokalitách.

Mezi předpoklady a nejnaléhavější úkoly *adaptace podnikové sféry na podmínky tržní ekonomiky* patří vznik nové podnikatelské kultury a příprava podnikových manažerů.

Pro zbrojní podniky je tento úkol zvlášť obtížný vzhledem k jejich místu a fungování v dřívější centrálně plánované ekonomice. V jejím rámci byly totiž administrativně direktivním systémem ještě více svazovány a pevněji řízeny, než podniky orientované na civilní produkci.

K specifickým podmínkám fungování vojenské výroby patřila zejména koncepce jednotného a přímého politického, hospodářského i vojenského řízení ekonomických příprav státu na obranu, preferování koaličních požadavků a systém centralizovaného řízení reprodukčního vojensko-ekonomického cyklu. Centrálně byly určovány úkoly vojenské výroby, exportu a importu vojenské techniky, investiční výstavby, zahraniční kooperace, vnitřní dodavatelsko-odběratelské vztahy apod.¹⁰

Systém řízení a fungování zbrojních podniků se promítal také do činnosti *podnikového managementu* v omezování jeho podnikatelských možností. To se projevovalo např. v nedostatku komerčních zkušeností, v jazykových znalostech, v nerozvinutém marketingu, v oblasti motivace, směřující k snižování výrobních nákladů, což v současném období ztěžuje adaptaci zbrojních podniků na tržní podmínky. Mezi nejzávažnější úkoly konverze v podnikové sféře proto nesporně patří *změna ekonomického myšlení* podnikových manažerů a v některých směrech celého osazenstva podniku.

Současné je ovšem třeba vidět i některá pozitiva zbrojních podniků. Tyto podniky jsou zpravidla moderní a technicky dobře vybavené, mají odpovídající výzkumnou základnu, disponují kvalifikovanou pracovní silou s velmi dobrou pracovní kázní a byly charakteristické i důrazem na kvalitu své produkce. Uvedené okolnosti mohou adaptaci zbrojních podniků na tržní ekonomiku příznivě ovlivňovat.

Nutnost komplexního přístupu

Řešení technických, ekonomických a sociálních problémů konverze i adaptace zbrojních podniků na tržní podmínky vyžaduje *komplexní přístup*, jenž by integroval aktivity podniků, státu i regionů.

Rozhodující úlohu v procesu konverze má především *podniková sféra*, která se dnes potýká s problémy zavádění nových technologií, mobilizace finančních zdrojů pro konverzi a zabezpečení odbytu pro náhradní civilní produkci. Jejich řešení vyžaduje větší důraz na rozvoj podnikatelské aktivity a výchovu managementu. V této souvislosti je nutné věnovat pozornost upřesňování konverzní strategie podniku, jeho přizpůsobení novým oblastem výrobní činnosti a cestám pronikání na trhy. I když těžiště konverze spočívá ve výrobní sféře, nejsou zbrojní podniky s to řešit její úkoly pouze vlastními silami a nějakým „čistě tržním“ způsobem bez účasti státu.

Stát, jenž je monopolním zákazníkem vojenské produkce, kontroluje zahraniční obchod s ní a je dosud vlastníkem řady zbrojních podniků. Nemůže se proto zcela zříkat různých podpůrných opatření v procesu konverze a jeho úloha je v této oblasti mnohstranná a nezastupitelná. Jak již bylo uvedeno, docházelo v procesu konverze ve vztahu státu k podnikům k určitým pozitivním posunům. V letech 1991–1992 bylo také na podporu konverze uvolněno z federálního rozpočtu 5,6 mld. Kčs.

Je ovšem třeba zdůraznit, že opatření státu ve prospěch konverze zbrojních podniků a jejich celkové adaptace v transformačním procesu již nemohou mít dřívější centrálně direktivní charakter. Měla by směřovat spíše k vytváření příznivých podmínek konverze v období přechodu k tržní ekonomice a k posilování a využívání jejího mechanismu i v této

oblasti. Státní orgány by proto měly věnovat pozornost řešení koncepčních otázek konverze, vyjasňování nejen útlumových, nýbrž i rozvojových programů vojenské produkce vzhledem k zabezpečení obranyschopnosti státu i k podpoře procesu konverze prostřednictvím různých přímých i nepřímých ekonomických nástrojů.

Zbrojní výroba je téměř ve všech zemích z územního hlediska rozložena nerovnoměrně a dochází k její koncentraci v určitých regionech a lokalitách. Proto sehrávají významnou úlohu i *lokální a regionální iniciativy* řešení některých problémů konverze, zejména jejich sociálních dopadů, vytváření nových pracovních příležitostí a rozvoje výroby pro mírové účely.

V našich podmínkách nejsou zatím aktivity regionů k zabezpečení konverze a řešení jejich důsledků plněji rozvinuty. V uplynulém období šlo hlavně o ujasňování úlohy státu a o aktivizaci podnikové sféry. V současné době již začínají do popředí vystupovat regionální, především sociálněekonomické problémy. Tyto problémy však nevystupují v nějaké obecné podobě, nýbrž vždy konkrétně v podmínkách určitých regionů a lokalit. Jejich řešení si rovněž vyžaduje konkrétní opatření, odpovídající potřebám, možnostem i charakteru jednotlivých regionů.

Při řešení regionálních problémů konverze budou mít závažnou úlohu otázky nezaměstnanosti, vytváření nových pracovních míst a koncipování různých sociálních programů. Při zabezpečování nových pracovních příležitostí má významné místo podpora komunálního a soukromého podnikání v oblasti výroby, služeb a turistiky i řešení problémů regionální infrastruktury a ekologie.

Bylo by také účelné uvážit vytváření pracovních skupin, které by mohly iniciovat a sjednocovat činnost vedení zbrojních podniků a územních orgánů a institucí, a zabezpečovat tak komplexní přístup k řešení problémů konverze v daných regionech a lokalitách.

* * *

Konverze zbrojní výroby představuje specifickou součást strukturálních změn české a slovenské ekonomiky. Probíhá v podmínkách přechodu k tržní ekonomice a je spojena s řadou technických, ekonomických i sociálních problémů. Při jejich řešení však nelze opomíjet ani otázky obranyschopnosti, jejíž zabezpečení by v příštím období mohlo vyžadovat značné prostředky na částečnou obnovu vojenské produkce nebo její dovoz. V procesu konverze a adaptace zbrojních podniků na tržní podmínky je proto nutné věnovat pozornost také rozvojovým programům vojenské výroby vzhledem k perspektivním potřebám naší armády i k vývozu vojenské techniky. Spolu s řešením problémů konverze začíná tedy být dnes aktuální i otázka *částečné rekonverze*.

¹ Viz Ježek, M.: Konverze zbrojní výroby. *Národní hospodářství*, 8/1991, s. 7–8; dále viz Fučík, J.: Konverze: Obrisy „ekonomického odzbrojení“. *Hospodářské noviny*, 20/1991, s. 4; viz též Vajdová, A.: Inventarizácia situácie v oblasti konverzie zbrojárskej výroby vo vybraných podnikoch SR. ÚÚNV Bratislava, *Informátor*, 6/1992, s. 55.

² Viz SIPRI Yearbook 1989. *World Armaments and Disarmament*, s.198–199.

³ Viz materiály Federálního ministerstva hospodářství (FMH) a zbrojních podniků.

⁴ Viz materiály FMH a FMF.

⁵ Viz materiály FMH.

⁶ Viz Konverze zbrojní výroby. ÚÚNV 1992 – řešitelé: Vráblík, J., Kocevová, M., Ivánek, L., Vajdová, A.; Dosavadní poznatky z průběhu konverze zbrojní výroby. VÚVTR 1991 – řešitelé: Hlaváčková, O., Ivánek, L., Vráblík, J. a kol.; *Zbrojní výroba, konverze, obranyschopnost*. Praha 1993, s. 71–75.

⁷ Viz materiály FMH.

⁸ Viz Kuponová privatizace, 6–11/1992; *Zbrojní výroba, konverze, obranyschopnost*. Praha 1993, s. 58–61.

⁹ Viz Kuponová privatizace, mimořádné číslo, 27. 9. 1993.

¹⁰ Viz *Zbrojní výroba, konverze, obranyschopnost*. Praha 1993, s. 63–64.